

SLUTTRAPPORT

ARKTISK BÆRPRODUKSJON

(Tilsagnsnummer 159102)

Forprosjektet *ARKTISK BÆRPRODUKSJON* er avsluttet. En aktiv prosjektperiode har gitt økt innsikt i forholdene som berører dagens situasjon for bærprodusentene i landsdelen, og de muligheter og utfordringer næringen vil stå overfor de nærmeste årene.

De siste par - tre årenes bærfokus i nord har også allerede gitt positive resultater i form av nye interesserte, nyetableringer og ikke minst viktig; utvidelser og produksjonsforbedringer hos flere av de etablerte dyrkerne.

HOVEDMÅL

Forprosjektets hovedmål var å tilrettelegge for et større prosjekt om "Arktisk bærproduksjon" for de tre nordligste fylkene, og å bringe "Arktiske bær" fram som en merkevare for næringsutvikling i nord.

Resultatet er at det nå er bevilget prosjektmidler fram til 2017 på tilsammen Kr. 1.190.000.- for bæraktiviteter i nord.

Landbruksstjenesten Midtre Hålogaland er gitt tilsagn fra Arktisk Landbruksprogram om kr. 540.000.- til prosjektet "Hagebær Arktisk" og kr. 200.000.- til "Utprøving jordbærsorter".

NLR Helgeland har fra SLF fått tilsagn om kr. 450.000.- til arbeid for å øke den faglige kompetansen i de nordnorske bærmiljøene.

Med tilleggsressurser i form av egeninnsats, øvrige lokale og fylkesvise ressurser, samt god utnytting av samarbeidet med bl.a. NLR sentralt og Bioforsk, vil det gi de nordnorske bærmiljøene en god mulighet til vekst og utvikling de nærmeste årene.

Delmål 1. Rekruttering.

I arbeidet med å få oversikt over/kontakt med etablerte og potensielle nye dyrkere ser vi at det er svært mange som har interesse for bær dyrking, men at det er et begrenset antall som så langt har gjort det til en tilnærmet profesjonell aktivitet.

Alle landsdelens bærprodusenter har sin produksjon som en tilleggsnæring til annet arbeid på eller utenfor gården.

I løpet av de siste tre årene har vi registrert at en drøy håndfull nye dyrkere er startet opp i mindre skala. Ikke noe imponerende tall isolert sett. Men samtidig har vi denne våren gjennomført tre kurs i jordbær dyrking med nærmere 70 deltakere (Helgeland, Salten og Sør-Troms). Det sammen med betydelig interesse for deltakelse på mardager og studietur vitner om at potensialet for større rekruttering er til stede.

Forprosjektet har fulgt opp tidligere års samarbeid med de videregående skolene i Brønnøysund og Mosjøen. I Brønnøysund har arbeidet i hovedsak vært rettet mot linjen for “mat og reiseliv”, mens landbrukslinjen ved Vefsn vgs skole har vært samarbeidspartner på indre Helgeland. Denne skolen er for øvrig i planleggingsfasen med å tilrettelegge for utvidet utdanning i bær- og hagevekster.

Sist vår samarbeidet skolen og forprosjektet ved gjennomføring av kurs i jordbær dyrking.

Det ferskeste tilskuddet på rekrutteringsfronten er at en potensiell ny dyrker denne høsten har etablert kontakt med Gartnerhallen, med tanke på et framtidig samarbeid om etableringsbistand og leveranse mot Bodømarkedet.

Noe av det viktigste vi har erfart med arbeidet som er gjort så langt er at flere etablerte dyrkere har fått en ny giv. På Helgeland ser vi det gledelige at denne aktiviteten har ført til at to av landsdelens største bærprodusenter nå er i gang med å legge til rette for å slippe neste generasjon til.

Flere av de etablerte produsentene har det siste året gjennomført betydelige utvidelser og nyplantinger.

I Sømna kommune er et forprosjektarbeid satt igang for å se på mulighetene for å utnytte spillvarme fra Tine sitt meierianlegg til bl.a. bærproduksjon.

I tillegg til den “profesjonelle” bæraktiviteten har det vært en meget stor pågang fra personer/grupper som driver sin bæraktivitet på et mer hobbypreget nivå.

I det framtidige arbeidet vil det bli et hovedfokus på bær som næringsaktivitet, men vi vil i en viss grad også kunne rette en del aktivitet ut mot “amatørene”, i den grad det vil styrke arbeidet for økt bærinteresse.

I Nordland registrer vi at de fleste aktive og etablerte dyrkerne er voksne menn, mens flertallet av de “nyinteresserte” er kvinner. Dette kan få betydning i forhold til

hvordan arbeidet legges opp videre for denne gruppen.

Fram til 2010 var bærarealene i sterk tilbakegang i de tre nordligste fylkene. Siden tiårskiftet har de holdt seg stabile, eller vist en svak vekst. Forprosjekter kan ha bidratt til denne positive endringen.

Delmål 2: Nettverksbygging.

I delrapporten ble det nevnt at studietur til Sogn (2013) måtte avlyses. I juni i år ble det i stede gjennomført tur til Trøndelag med 12 deltakere fra Troms og Nordland. Trønderne gjorde tilsvarende gjensitt til Helgeland i september.

Som erstatning for den avlyste studieturen til Sogn sommeren 2013, ble bærrådgiver Jan Karstein Henriksen, NLR Agder, leid inn for en ukelang turne med gårdsbesøk, markdager og landbruksmessedeltakelse.

Nærmere et titalls produsenter i Salten, Rana og på Helgeland fikk besøk og gitt topp faglig rettledning inn mot hver enkeltes drift, men også innblikk i kollegaers produksjon. Tilbakemeldingene fra disse produsentene var entydig positive til denne formen for rådgiving/veiledning.

Lignende opplegg planlegges også framover.

Dette året har de tre sørste jordbærprodusentene på Helgeland samarbeidet gjennom "grupperåd", administrert av NLR Helgeland.

Arbeidet planlegges videreført i form av etablering av "bedriftsnettverk" der det vil bli søkt samarbeid med Fylkesmannen/Innovasjon Norge (BU-midler).

I Nordland har vi for tiden 3 - 4 unge/nye bærinteresserte (+/- 20 år) som nettopp er startet opp el. i ferd m. å gå inn i etablert produksjon. Det jobbes med å få til et eget opplegg for unge dyrkere. Lignende arbeid er på gang i Trøndelag og vi ser på mulighetene for et samarbeid om kurs/nettverksbygging/studietur for denne målgruppen.

Sist vinter ble det i Bodø for første gang avviklet et en "bærdag" for dyrkere, rådgivere og forvaltere fra landsdelen. Arrangementet var et ledd i dette prosjektet, og ble også støttet av Arktisk landbruksprogram.

Det arbeides med å få til årlige sammenkomster for bærfolkene i nord etter samme mønster. Tiltaket kan få stor betydning som stimuleringsfaktor og for det videre nettverksarbeidet mellom bærmiljøene.

Arktisk bærdyrkerlag ble stiftet under dette Bodømøtet og vil framover være en viktig samarbeidspartner når ulike tiltak skal tilrettelegges de nærmeste årene.

Delmål 3: Opplærings-, organiserings- og forskningsbehov.

Økt kompetanse hos de nordnorske dyrkerne vil være nøkkelen til en mere vellykket produksjon i nord.

Forprosjektet bekrefter at nordnorske bærprodusenter har sakkert akterut de siste par tiårene med hensyn til fagkompetanse - sett i forhold til sørnorske miljøer.

Forprosjektet sammen med andre ressurser har de siste to - tre årene, gitt oss muligheter til å dra større nytte av de beste fagmiljøene i landet.

NLR Helgeland i samarbeid m. andre NLR-enheter har tilrettelagt og gjennomført fagturneer med rådgivere/forskere fra NLR og Bioforsk.

På kort tid har dette både gitt et faglig løft hos mange dyrkere, men også skaffet oss erfaringer med hvordan denne fagkompetansen best kan utnyttes også i nord.

De tre siste årene har vi hatt klimatiske forhold i alle ytterkanter av det normale og med det fått erfart hvilke muligheter og ikke minst utfordringer det kan gi.

Med de prosjektmidler som er gitt for de nærmeste 3 - 4 årene vil det gi oss gode muligheter til å skaffe til veie nye kunnskap, både gjennom innhenting av faglig støtte fra flere hold og utprøving av sorter og ulike klimatiltak.

Dyrkere og rådgivere i nord er deltakere i prosjekter som: *Klimasol, Annenhvert års bæring - bringebær, Sortsprøving bringebær, Sortsprøving jordbær, Produksjonsklare jordbærplanter, Tindved.*

Både økologiske og konvensjonelle dyrkere er å finne blandt de meste aktive produsentene i nord.

Spredte bærmiljøer, store avstander og det faktum at alle dyrkere har annen jobb/næringsaktivitet ved siden av gjør at tilrettelegging av kurs/markdager/rådgiving og andre former for opplæring er ressurskrevende både tidsmessig og økonomisk. God organisering og ressursutnytting vil være svært avgjørende for å lykkes framover.

Tre av landsdelens rådgivingsenheter, Landbrukstjenesten Midtre Hålogaland, Nlr Salten og Nlr Helgeland, har vært de fremste pådriverne på bærområdet fram til nå. Det gjelder planlegging, tilrettelegging og gjennomføring av en rekke bærrelaterte tiltak. Samarbeidet mellom disse enhetene vil bli videreført i de kommende prosjektene.

Delmål 4. Utrede muligheter for finansiering av bærfelt.

Gode søknader med solid gjennomarbeidede driftsplaner vil ha muligheter til både

privat og offentlig økonomisk finansiering/støtte.

Frilandsproduksjon kan være aktuelt for enkelte kulturer i de gunstigste klimaområdene i nord, men trolig må tunneler tas i bruk i større grad for å sikre forutsigbar produksjon og avlinger.

Etterhvert som man har begynt å få bredere erfaring med tunnelproduksjon her til lands, kan man med større sikkerhet anslå både investeringsbehov og kostnader med disse.

Gjennom forprosjektet har det hele tiden vært arbeidet for å finne anvendelige kalkye-/tallmateriell som er relevant for nordnorske forhold.

Norsk Institutt for landbruksforskning, Norsk Landbruksrådgiving med flere har bidratt til grunnlagsmateriell som på enkelt vis kan benyttes i planleggings- og søknadsprosessen.

Forprosjektet har vært i kontakt med offentlige forvaltningsinstitusjoner på ulike nivåer for å informere om bærneringens muligheter, utfordringer og behov.

Det har vært gjennomgående positive kontakter og responser.

Innovasjon Norges avdelinger i Troms og Nordland har de siste to årene bidratt til finansiering ved bærfeltetableringer i disse to fylkene.

I tillegg har både kommuner, Fylkeskommunene og Fylkesmennen i de tre aktuelle fylkene gitt økonomiske bidrag til ulike bærrelaterte tiltak.

Delmål 5: Markedsstrategier.

Etterspørselen etter bær og bærprodukter er i nord som ellers i landet sterkt økende. De nordnorske produsentene melder også i år om at de ikke produserer nok i forhold til etterspørselen. Ingen av landsdelens produsenter leverer for tiden til grossist. Alt selges til nærmarkedet/lokalmiljøet.

Nordnorske/arktiske bær har et solid renome i landsdelen, men utfordres sterkt av bær sørfra og ikke minst importbær. Denne konkurransen vil framover bli stadig sterkere og føre med seg at nordnorske produsenter i økende grad må fokusere på kvalitet og markedstilpassing.

Lønnsomhet i næringa vil i tillegg til vellykket produksjon være avhengig av rasjonell og effektiv drift, der også faktorer som marked, salg, pris må løftes fram som viktige tema. I kurs- og veiledningssammenheng framover, vil mere kompetanse på disse områdene få økt plass.

Ved siden av konsumbærproduksjon viser både markedet og flere produsenter

interesse for bearbejdede bærprodukter.

I samarbeid med Kompetansenettverkene for lokalmat ved Holt og Mære har det vært avviklet kurs i videreforedling, og flere planlegges.

Sammendrag.

Med årets tilsagn fra Arktisk Landbruksprogram og Statens Landbruksforvaltning om prosjektmidler fram til 2017, har man nådd forprosjektets hovedmål.

Nordnorsk bærproduksjon vil med disse midlene og øvrige ressurser gis gode muligheter til videreutvikling og vekst de nærmeste årene.

Rekrutteringsmuligheter og nettverksbyggende tiltak har hatt sterkt fokus gjennom forprosjektet. Resultatene er stor deltakelse ved kurs, studietuerer, markdager og andre arrangementer. Produsentsamarbeid er etablert og noen nye dyrkere er også kommet i gang.

De siste par årene er det registrert en svak vekst i bærarealene i Nord-Norge.

Noe av det gledeligste som er registrert, er den nye vitaliteten og gløden flere av de etablerte dyrkerne har vist det siste året.

Her har forsøkene med bl.a. faglig oppfølging fra noen av landets fremste rådgivere og forskere vært svært vellykkede og gitt oss svar på tiltak som bør prioriteres framover.

Forprosjektets kontakt med offentlige forvaltningsorganer viser at det fra det holdet er interesse og vilje til å bidra, slik at seriøse og ambisiøse produsenter kan lykkes.

Nordnorsk bærproduksjon hadde en sterk tilbakegang i tiårene rundt tusenårsskiftet.

Denne utviklingen synes å være snudd ved det aktive arbeidet som har vært lagt ned gjennom dette forprosjektet og andre bæraktiviteter de siste 3 - 4 årene.

Erfaringer, kunnskap og ikke minst et stort nettverk av kontakter som nå er samlet, gir oss gode verktøy til å fortsette endringsarbeidet mot økt, lønnsom bærproduksjon i nord.

SLUTTRAPPORT

STUDIETUR BÆR

Norsk Landbruksrådgiving Helgeland søkte i februar 2013 om midler til å gjennomføre studietur til Sogn, for bærinteresserte fra Nord-Norge.

Ved søknadstidspunktet var planleggingen alt i gang og utover våren 2013 viste interessen seg god for turen som var planlagt gjennomført i juni.

I løpet av mai måned kom det imidlertid inn så mange avmeldinger til turen at vi fant å måtte avlyse den.

En av hovedårsakene til dette, var det kalde vinterværet som holdt seg langt utover vårparten og forsinket vårarbeidet for bærfolket. Flere fant det umulig å gjennomføre turen i den travle og hektiske onneperioden som oppstod. Dette forsterket seg ved at alle aktive bærfolk i nord har annet arbeid å ivareta.

Utover høsten 2013 kom det flere innspill med spørsmål om ny studietur. Det ble arbeidet med et mulig opplegg gjennom vinteren og besluttet å planlegge ny tur. Denne gangen ble Trøndelag valgt som reisemål, bl.a. med tanke på å gjøre reisen både tidsmessig enklere og rimeligere.

Ved påmeldingsfristen utløp hadde nærmere 20 interesserte meldt seg. Desverre ble det også denne gangen en del frafall fram mot gjennomføring. (Årsaker var bl.a. beinbrudd, sykdom i familie, begravelse og toginnstillinger.)

Studieturen ble gjennomført 13.- 14. juni med 12 deltakere fra Senja, Målselv, Hamarøy, Bodø, Fauske, Leirfjord, Dønna, Brønnøy og Grane.

Programmet for turen inneholdt besøk hos bedriftene Bioforsk Kvithamar, Mikkellhaug Gård, Pyntebær DA, Viken Midtre, Klostergården, Frosta Fjordbuer, Valberg Slektsgård og Hoem Jordbær.

Lokal tilrettelegging var gjort i samarbeid med Nlr Nord-Trøndelag.

Bedriftene dekket et vidt spenn med både store og mindre produksjoner og omfattet konvensjonelle og økologiske driftsformer.

Ved siden av ulike bærproduksjoner fikk deltakerne også innsikt i andre grøntproduksjoner samt brei og god innblikk i videreforedling og omsetning av bærprodukter.

Flere av bedriftene kunne også vise fram gode eksempler på hvordan andre ressurser ved gården/bedriften ble tatt i bruk for å sikre inntjening og aktivitet.

Oppsummering og evaluering av studieturen gav uttrykk for at den hadde vært meget spennede, lærerik og inspirerende.

Stikkordet "*profesjonalitet*" ble av mange trukket fram som et gjennomgående tema for hva man satt igjen med etter de to studiedagene.

I det arbeidet som er gjort de siste par årene, for å få et bedre innblikk i situasjonen i nordnorsk bærproduksjon, ser vi nettopp at profesjonaliteten hos mange har vært en

mangelvare. Det har medført reduserte avlinger, sviktende kvalitet og påfølgende svak satsing.

Flere av vertsbedriftene som ble besøkt, understreket viktigheten av å se nærmere på alle ledd i en produksjon for nettopp å sikre gode og forutsigbare resultater.

Studieturen har som flere andre tiltak bidratt til at flere bærinteresserte i nord har fått et løft for å stå på videre.

På nytt får vi bekreftet hvor ensomt bærfolk i nord har det og hvor viktig det er å stimulere og styrke produsenter og miljøer.

Som delvis resultat av vår studietur, fikk vi denne høsten besøk av bærfolk fra Trøndelag til Sør-Helgeland. Kontakt og samarbeid sørover vil framover bli opprettholdt.

Gjennom bl.a. tilsagn om kompetansemidler fra Statens Landbruksforvaltning de neste tre årene, vil dette arbeidet fortsette.

Kusrdeltakerne ser på jorbærsorter på Bioforsk Kvithamar

SLUTTRAPPORT

ARKTISK BÆRKONFERANSE

I forbindelse med møtet til Nordnorsk Landbruksråd's bærguppe i februar 2013, ble det lagt fram en ide om å arrangere en nordnorsk bærkonferanse.

Nlr Helgeland tok på seg å se nærmere på mulighetene for og ønsket om et slikt arrangement. Med forprosjektmidler fra Statens Landbruksforvaltning ble arbeidet igangsatt i fjor sommer.

Starten på arbeidet gav oss tilbakemeldinger om at ideen var god og at en samling for dyrkere i nord var ønskelig. Innholdsmessig ble det uttalt ønske om tema som faglige innslag, erfaringsutveksling og muligheter for ulike typer samarbeid.

Nlr Helgeland søkte med bakgrunn i dette *nordnorske midler* til gjennomføring av arrangementet.

I det konkrete arbeidet med opplegget for konferansen, kom vi etterhvert i kontakt med flere innen rådgivings- og forvaltningsapparatet som kunne tenke seg å delta.

Dette førte til at innhold og opplegg ble justert fra å være en dyrkersamling, til også å omfatte et møtested for andre med interesse og forvaltningsansvar for bærneringen. Siden vi hadde avsatt en dag til denne første samlingen ble faginnslagene denne gangen prioritert ned.

Den *Arktiske bærkonferansen* ble arrangert i samarbeid med Fylkesmannen i Nordland, i Bodø 24. januar 2014.

15 dyrkere fra Sør-Troms til Sør-Helgeland deltok. I tillegg var Nlr Salten, Midtre Hålogaland Landbrukstjenester, Fylkesmennene i Troms og Nordland, Nordland fylkeskommune, Nordland Bondelag og Statens Landbruksforvaltning representert.

Konferanseprogrammet ble innledet ved at det fra Nlr Helgeland og Midtre Hålogaland Landbrukstjenester ble gitt en omfattende beskrivelse av de siste års utviklingen i bærneringsaktivitetene i Nord-Norge. Videre ble aktuelle problemstillinger, utfordringer og mulighetsområder belyst.

I den påfølgende "*Dyrkernes time*", presenterte fire bærprodusenter fra ulike deler av landsdelen sine erfaringer og framtidstanker,

Framstillingene sammen med spørsmål og kommentarer gav et detaljert og godt bilde både av de utfordringer man i dag står overfor og mulighetene man ser for seg de nærmeste årene.

Etter lunch presenterte Slf, Bondelaget, Fylkesmannen og Fylkeskommunen sine roller som mulige støttespiller for en framtidig bærnering i nord.

Hovedbudskapet fra disse framstillingene og tilleggs kommentarene var at bærneringa må foreta tydelige prioriteringer i forhold til de ønsker og planer som legges til grunn for arbeidet framover.

Dette signalet er tatt på alvor og planleggingsarbeidet som er igangsatt høsten 2014, vil i så måte bli viktig for prioritering av ressursbruken for kommende år.

Konferansens siste time var todelt, der rådgiver og forvaltere videreførte diskusjonen om måter å tilrettelegge og bidra i det videre arbeidet, Dyrkeren på sin side benyttet den siste timen til å etablere et Arktisk bærdyrkerlag. Bærdyrkerlaget vil få en viktig rolle som bidragsyter til det arbeidet Norsk Landbruksrådgiving vil planlegge og tilrettelegge framover.

Konferansen sett i sammenheng med andre tiltak som kurs, studietur, rådgiving hos dyrkere m.m. bekrefter behovet for å styrke og utvikle de små og spredte bærmiljøene i nord og å styrke kontakten mellom dem. Arbeidet med å se på en mulig bæerkonferanse til neste år er igangsatt. Om den event. vil bli gjennomført og i hvilken form vil bli vurdert opp mot andre aktiviteter og behov i næringen.

